

“Erzurumlu Tahsin” Hikâyesini Kahramanın Trajedisi Bağlamında Okumak

Reading the Story of “Tahsin from Erzurum” in the Context of the Hero’s Tragedy

Turan KARATAŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Ankara, Türkiye

Department of Turkish Language
and Literature, Ankara Social
Sciences University, Faculty of
Social Sciences and Humanities,
Ankara, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 14.03.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 10.08.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Turan KARATAŞ
E-mail: turan.karatas@asbu.edu.tr

Atif: Karataş, T. (2023). “Erzurumlu
Tahsin” Hikâyesini Kahramanın Trajedisi
Bağlamında Okumak. *Turcology
Research*, 78, 315-321.

Cite this article as: Karataş, T. (2023).
Reading the Story of “Tahsin from
Erzurum” in the Context of the Hero’s
Tragedy. *Turcology Research*, 78,
315-321.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

ÖZ

Edebiyat araştırmalarına, daha çok roman türündeki metinleri ile konu olan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın 1936–1955 seneleri arasında on dört hikâyesi yayımlanmıştır. Bunlardan ilki “Geçmiş Zaman Elbiseleri” (1936), ikincisi ise “Erzurumlu Tahsin”dir. İlk kez 1937’de yayımlanan “Erzurumlu Tahsin” hikâyesi, katıldığı Balkan Harbi’nden sonra hayatı ve benliği bir dönüşüm geçirmiş Tahsin Efendi’ye odaklanır. Tanpınar, kurmaca dünyanın dışında, gerçek hayatta da bu karakter ile karşılaşmıştır. Erzurum’da görev yaptığı sıralarda, 1924 Erzurum Depremi’nde karşılaştığı Tahsin Efendi’den Tanpınar bir hayli etkilenecek ve on dört hikâyesinin ikincisinde onun “trajik” hikâyesini anlatacaktır. Bu çalışmada ise “Erzurumlu Tahsin” hikâyesinin başkahramanı Tahsin’in, savaş ve deprem etkisiyle yaşadığı içsel yolculuk ve geçirdiği dönüşüm, Joseph Campbell’in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (1949) çalışmasında ortaya koyduğu “ortak bilinci” çözümlene yaklaşımı esas alınarak yorumlanacak ve “Erzurumlu Tahsin” hikâyesi üzerine yeni bir okuma yapılacaktır. Hukuk eğitimi almış, çeşitli memurluklar yapmış, hâli vakti yerinde bir ailenin çocuğu olan Tahsin’in, katıldığı Balkan Harbi’nden sonra çoğunluğun yaşadığı “olağan” dünya hayatına yüz çevirerek, sadece kendi iç dünyasını yaşamaya başlaması ve maddi/dünyevi meselelerden tamamen el çekmesi; bir görülüp bir ortadan kaybolması, kendisini tanıyanların onu delilikle velilik arasında konumlandırması, Tahsin’in trajik yolculuğunu ve dönüşümünü beraberindeki tüm merhalelerle birlikte incelemeye ihtiyaç duymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Erzurum, Tahsin, Tanpınar, Savaş

ABSTRACT

Fourteen stories of Ahmet Hamdi Tanpınar, whose novels are usually the subject of literary research, were published between 1936 and 1955. The first of these stories is “Geçmiş Zaman Elbiseleri [Past Time Dresses]” (1936) and the second is “Erzurumlu Tahsin [Tahsin from Erzurum].” “Erzurumlu Tahsin” first published in 1937 focuses on Tahsin Efendi, whose life and personality underwent a transformation after the Balkan Wars he participated in. Tanpınar has encountered this character in real life as well as in the fictional world. The author would be greatly influenced by Tahsin Efendi, whom he encountered during the 1924 Erzurum Earthquake, and he would tell us his “tragic” story. In this study, the inner journey of Tahsin, the protagonist of the story, and his transformation under the influence of war and earthquake will be interpreted on the basis of the “common consciousness” analysis put forward by Joseph Campbell, in *The Hero’s Journey* (1949). Tahsin, who was educated in law school and is the son of a well-to-do family, turned his back on the “ordinary” world life that the majority lived in, after the Balkan War, and began to live only his inner world and completely withdraws from material/worldly issues. Along with all this, Tahsin’s tragic journey and transformation need to be read and examined with all the accompanying stages.

Keywords: Earthquake, Erzurum, Tahsin, Tanpınar, War

Giriş

Edebî anlatıları yani anlatma esasına bağlı metinleri, farklı yöntemlerle veya dikkatlerle okumak bizi beklediğimizden daha zengin ve şaşırtıcı sonuçlara ulaştırabilir. Bu bakışlar sayesinde yeni bilgilere, bulgulara kavuşuruz. Söz gelimi bireyin, toplumun, olayların kolayca görülmeyen taraflarını fark edebiliriz. İnsanın ruh derinliklerini, yeteneklerini, örtük niyetlerini, hadlerini, yükseliş ve alçalışlarını, hamlığını

ve kemâlâtını, cahilliğini ve bilgeliğini ilh. anlayabiliriz. Başka bir deyişle bu okumalar, anlatının kahramanı olan ve elbette bir tarafla, belki birçok özelliğiyle bizi temsil eden âdemoğlunun güçlü ve zayıf yönlerini kavramaya götürür bizi. Dünyanın bilinmedik yüzlerini keşfettirebilir. Dahası, gösterilen/anlatılan bazı acılarla arınabiliriz.

Edebiyatın birçok türünde kendinden sonra yazılmış metinleri etkilemiş ve özellikle cumhuriyet sonrası Türk romanının kanonik damarını teşkil eden Ahmet Hamdi Tanpınar, az sayıda ama her biri değerinden kıymetli hikâyelerin de müellifidir. 1936'dan 1955'e geçen zaman aralığında on dört hikâyesi yayımlanmıştır. Bu on dokuz yılın dışında kalan ömründe niçin hikâyeye meyletmediğini izah etmek kolay değil. Okuduğunuz incelemeye konu olan "Erzurumlu Tahsin", 1937 Nisan'ında okuyucu huzuruna çıkıyor. Yazarın yayımlanan ikinci hikâyesi bu, ilki ise "Geçmiş Zaman Elbiseleri" (1936). Hayatının kıymetli bulduğu parçalarını zayıf etmeden eserlerine dâhil eden, yaşadıklarını, şahit olduklarını "kurmaca"ya karıştıran bir yazardır Tanpınar. "*Hikâye ve romanlarımda kendimle beraber mümkün olduğu kadar hayatın ve insanların -benden başkalarının- peşindeyim.*" ifadesi meşhurdur (Antalyalı Genç Kıza Mektup). Üzerinde durduğumuz hikâyeye de Ahmet Hamdi Bey'in öğretmenliğe başladığı ilk yılların hatırasıdır.¹ Yazarımız hemen birçok tahkiyesinde olduğu gibi, burada da "talih" dediği "kader"i insan hayatı üzerindeki rolüne eğilir daha ziyade.

Trajedi nedir, kahraman kimdir?

Çok eski zamanlardan beri ve çeşitli dillerde kullanıyor olması nedeniyle her iki kavram da anlam genişlemesine ve çeşitlenmesine, hatta değişmesine uğramıştır. Trajedinin sanat eserlerinde, daha özelden anlatılarda kabul görmüş genel bir anlamından bahsedebiliriz. Edebiyat terimi olarak; yüce kişilerin düşüşlerini, kaybedişlerini, beklenmedik olaylarla karşılaşmalarını, derin kederlerini anlatan ve alıcıda (seyirci/okur) bir çeşit arınmaya (katarsis) vesile olan yapıtlara verilen isimdir. Herhangi bir edebî eserdeki beklenmedik, alışılmadık düşüşlerin, acıların tamamı da trajik olarak nitelenir. Sözcüğün kökü kadim Yunan'daki trajedilere dayanır. Bu yapıtların içeriklerindeki kaybetme, acı, ölüm gibi unsurların tamamı, trajediyi hatırlatan manalarla gerek gündelik hayatta gerek türlü sanat yapıtlarında gerekse edebiyatta karşımıza çıkmaktadır.

Trajik olan, metafizik bağlamda hakikatten/aslıdan kopup bu dünyaya gelmiş/düşmüş olmaktır. Ana karnından yeryüzüne adım atmak, ölümün habercisi, bir çeşit başlangıçtır. Hikâyemizin kahramanı Tahsin Efendi de şöyle diyecektir: "*Hayat, ölümün şerefine yazılmış kasideden başka bir şey değildir. /.../ "Her şey, hepsi ölümdür. Her şey ondan gelir ve oraya döner..."* (s. 101)² Bu geliş ve gidişte, irade bizi elimizde değildir. Senaryosunu bilmediğimiz bir macerayı yaşamaya icbar edilmiş gibiyizdir. Dünyada bulunmak bu yüzden trajik diye vasıflandırılır. Trajik olan, olağan zamanlarda üzerimizde dehşetli bir etki bırakırken, fevkalade vakitlerde anonimleşen bir tabiiğe bürünebilir.

Trajedi türünün merkezinde bir kahraman vardır. Hemen bütün macera neredeyse onun etrafında cereyan eder. Bu kişinin başına gelen hadiselerden doğar trajik olan. Kahraman çok zaman bir yolculuğa çıkar ve kendisinin bir eylemi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu esnada büyük bir düşüş yahut acı yaşar. Denebilir ki trajik olan, kahramanın serüvenini belirleyen unsurdur. Onunla karşılaştığı andan itibaren kahramanımız uzun yolculuğuna başlamış olur.

Kahraman kimdir? "*Hayranlık duyulacak bir simge*" mi, yoksa mücadeleci bir yiğit mi, garip bir dünyalı mı? Kahramanları çeşitli sınıflara ayıranlar vardır. Peygamberler, padişahlar/krallar, şairler/ sanatkârlar, büyük din adamları her biri kendi yolunun kahramanıdır. Hepsinin ortak özelliği ise seçilmiş olmaları, çıktığı topluluk, cemiyet içinde farklı özelliklere sahip bulunmaları, topluma yön vermeleri ve idealleri uğruna mücadele etmeleridir. Edebiyatta kahramanı, anlatma esasına bağlı yapıtlarda (roman, hikâyeye, tiyatro, destan) fakat bilhassa klasik romanda "*başkışı/ler*" olarak tanıtırız. Söz konusu kişi, çok zaman yazarın sözcüsü, temsilcisi de olur, onun iletilerini okura aktarır ve/veya bizzat yaşantısıyla bir örneklik gösterir. Bütün başkışiler, elbette aynı özelliklere sahip değildir. Fakat her hâlükârda yüce bir hedefe yürür anlatı boyunca. Kahraman, toplumun da bir şekilde ilgilendiği bir meseleyi "*dert*" edinmiş yahut bu yola kendisini adamıştır. "*Dolayısıyla 'kahraman', genellikle dışa dönük bir kişiliğe sahiptir. Elbette bu, onun bireysel özellikleri olmadığı anlamına gelmez; ancak, çözülmesi gereken sorunların, dolayısıyla başarılmayı bekleyen zorlukların varlığı, onu kendine ait değerlerden bir ölçüde feragate yönelir.*" (Sazyek 2013: 190)

İster yerel/bölgesel, ister evrensel olsun; şu çağda, bu devirde yaşamış bulunsun, hangi ırktan ya da milletten olursa olsun, kahramanın yolculuğu/macerası dikkati çeken ve insanlığın bir "*ortak bilinç*"e bağlılığını simgeleyen benzerlikler taşır. Kolektif bilincin yegâne sembollerini taşıyan metinler dediğimiz masallara ve mitlere dair en meşhur çözümlenmeleri yapan Propp, Thompson, Jung gibi farklı toplum ve disiplinlere mensup araştırmacıların biçimsel tasnifleri bu nedenle şöret kazanmıştır. Kahramanımız Tahsin'in de söylediği gibi, "her yer birdir, insanlık hep aynıdır." Bu ortak bilinci soruşturan araştırmacıların en meşhurlarından biri de Joseph Campbell'dir. Bu makalede Campbell'in, piyasaya çıktığı 1949'dan günümüze kadar güncelliğini koruyan *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* kitabında ortaya koyduğu "*ortak bilinci*" çözümlenme ipuçlarını takip ederek ve onun bazı dikkatlerinden yararlanıp Tanpınar'ın "*Erzurumlu Tahsin*" hikâyesi üzerine yeni bir okuma yapılacaktır.

Tahsin'in Macerası

Tahsin, hâli vakti yerinde bir ailenin çocuğudur. Hukuk tahsili görmüş, ufak tefek memurluklarda bulunmuş, ne olduysa iştirak ettiği Balkan Harbi'nden sonra olmuştur. Harpte yaralandığını, sonra iyileşip tekrar cepheye gittiğini, savaş bitince her şeyi terk edip ortalıktan kaybolduğunu hikâyeden öğreniyoruz. Uzun süre kendisinden haber alınamamış. Mühim bir servetin mirasçısı olduğunu bile bile dönmemiş memleketine. Seferberlik senelerinde bir arkadaşı onu Tebriz'de, bir diğeri Şam'da görmüş. Üstü başı perişan, bir dilenci

1 Hikâyeyi yazdığı günlerde bir dostuna gönderdiği mektubunda şu satırları okuyoruz: "*Bu günlerde Tahsin Efendi diye bir hikâyeye yazıyorum. Peyami'ye vereceğim. Erzurum'a ait, daha doğrusu Erzurum'da gördüğüm bir adam ve zelzeleden bahseden hatıra kılkılı bir şey.*" (Ahmet Kutsi Tecer'e 7 Nisan 1936 tarihli mektup. [Okay, 2010: 132/dipnot])

2 Yazı boyunca sadece sayfa numarasını gösterdiğimiz alıntılar, kaynakçada tam künyesi verilen kitaptan (Tanpınar, 2003) yapılmıştır.

vaziyetinde. Annesi Tahsin'in geleceğinden o kadar eminmiş ki, ümidini hiç kesmemiş. "Her kapı çalınışında 'Tahsin'dir!' diye yerinden fırlanmış." (s. 89) Tanpınar'ın kendisi olduğu belli olan anlatıcı "Ben Erzurum'da iken bu bekleyen annelerin hikâyesini çok dinledim. Hemen her evde bir iki ölüye ağlanır ve bir iki kayıp beklenirdi. Tahsin Efendi işte bu kayıplardan biriydi." (s. 89) diyerek beklenenlerin evin direği/reisi, ailelerin umudu, kadınların yoldaşı olduğunu anlıyoruz. Bu bekleme görüntüsünün genellenerek dramatikleştirilmesi, benzer başka kahramanların maceralarının sonucudur kuşkusuz

Günlerden bir gün Tahsin Efendi memleketine döner. Kahraman-anlatıcı, Tophane kahvesinde birkaç arkadaşıyla çay içerken Tahsin'in geldiğini öğreniyor. Tanpınar'ın Erzurum'da bulunduğu yıllar 1923–1924³ olduğundan gidişinden yaklaşık on yıl sonra evine dönebiliyor Tahsin. Bu zaman aralığında dünyayı, en çok da Türk-İslam coğrafyasını ve nüfusunu yiyip bitiren Cihan Harbi'ne katıldığına dair bir bilgi verilmesine de döndüğünde nüfusu almış binden sekiz bine düşmüş bir şehirle karşılaşılıyor. "Harp, hicret, katliamlar, tifüs, çeşit çeşit felaket" şehrin "üzerinden ağır bir silindir gibi geçmiş, her şeyi ezip devirmiş"tir (Tanpınar 1979: 31). Savaşın "uğursuz tırpanının rasgele biçtiği" harap bir şehir. Bilhassa insan mevcudiyeti bakımından.

Sadece tesadüf gibi görünen bir karşılaşma "beklenmedik bir dünyayı ortaya çıkarır." diyor Campbell (2020: 54). Tanpınar da Tahsin Efendiyle bir rastlantı eseri karşılaşır. Bu görüşme de bir hikâyenin doğmasına neden oluyor. Onu ilk defa bir kış gecesi görmüştür. Fakat daha önce hikâyesini duyuyor. "Birdenbire kahvenin kapısı şiddetle açıldı ve içeriye rüzgârla, karla beraber ortadan biraz uzun boylu, hafif tıknazca, âdeta çıplak denecek derecede sefil kıyafetli bir adam girdi. Sırtında sıyah ve çok eski bir palto vardı. Ayakları çıplaktı ve düğmelennmiş paltodan çıplak ve kıllı göğsü, üzerinde kar parçalarının yavaş yavaş eridiği esmer bir kaya parçası gibi sert görünüyordu." (s. 92) Kahvedeki herkes gibi içeri giren adama adeta donakalmış bir vaziyette bakan anlatıcı, büyülenmiş gibidir. Siyah kıvrıkcık saçlı, uzun sakallı, parlak gözlü ve geniş alınlı bu baş, Tanpınar'ı epeyce etkilemiştir. Kadim bir heykel başına benzetir onu.

Bu ilk karşılaşmada, Tahsin "bir meczup" intibai bırakır yazar üzerinde. Sonra yazar, onu epeyce bir zaman görmez. Fakat "bu garip adamla" konuşmayı çok arzulamaktadır. Bir süre sonra şöyle düşünecektir: "Muhayyelem bu deliye şimdi büsbütün başka bir hüviyet veriyor, onu etrafımda her gün bir parça yakından tanıdığım yıkılışın bir timsali gibi görüyordum." (s. 93) Anlatıcımız, "yatacak yeri olmamanın azabını" tattığı bir deprem gecesi, içine doğan korkuyla sokağa fırlıyor ve biraz sonra sanki aradığı kahramanla karşılaşılıyor. Parçalanmış bir ruh yahut akli karışık bir insanla. Tahsin Efendi'nin ilk görünüşü, Campbell'in kavramsallaştırmasıyla söylersek, "yolunu kaybetmişlik trajedisini" yaşadığını düşündürüyor. Gerçi hikâyenin sonunda anlatıcının karşısına "tefekküre dalan bir zihin" ile çıktığını görüyoruz, ama bu ilk görünüş çok çarpıcıdır. Evvelinde hayatını allak bullak eden bir trajedi yaşadığını, ondan kalan derin yarayla bu hâle geldiğini düşünüyoruz. Umudun karardığı bir durumdur bu. "Başarısızlığın, kaybın, hayal kırıklığının ve ironik tatminsizliğin nasıl bir acıyla, dünyanın en kıskanılacak kişilerinin bile kanını emdiğini çok iyi biliriz." (Campbell, 2020: 32)

Tahsin'in durumunda, Campbell'in "kahramanın macerası" bahsinde söylediği "çağrılarının reddi macerayı olumsuzla çevirir" tespitine uygun bir taraf görebiliriz. Yaşantısını acıklı kılan biraz da Tahsin Efendinin kendisidir. On yıllık yitirilmiş zamandan sonra çağrılarını reddetmeseydi, söz gelimi annesini dinleyip evlense, yurt-yuva kursaydı; yeniden yaşama gücü kazanır, çevresince acınan, "kurtarılacak" biri vaziyetine düşmezdi. Gerçi ömrünün en güzel çağında, hayatının çiçeklendiği bir mevsimde harbe katılması, cephedeki kanlı oyunu görmesi ve yaralanması, ondaki gelecek vaadini soldurmuştur. Dünyaya yüz çevirişinde, hayat denen maceranın aslında çok da değerli olmadığına inanışında; bir kurşunla, bir süngü darbesiyle bir anda yaşamının son bulabildiğini görmüş olması etkendir. Başka bir ifadeyle söylersek, onu yaşamaya küstüren, hayattan yüz çevirten, ölümün soğuk ve somut gerçekliğini kesinkes tanınmasıdır. Şurası var ki ne deprem ne diğer doğal afetler, ne yoksulluk, ne de başka acılar; yıkımların en büyüğünü, insan üretimi oluşuyla savaşlar yapmıştır insan ruhunda. Silinmez izler bırakarak. Biliyoruz ki "ruhsal dayanak", dünyaya tahammül etmek yani yaşamının kötücül anlarını atlatmak için mühim bir güçtür. Savaş bunu kırar ve Tahsin bu dirençten yoksun kalmıştır.

Hikâyede mekânın korkunç vaziyeti, kahramanın trajedisini şüphesiz katmerlendiriyor. Güzel yüzünü, "havari çehre" sini pejmürde bir kılık içinde görenler, virane mekânda onu ayrıksı bulmuyorlar. Anlatıcı da yıkılışın bir timsali olarak görüyor Tahsin'i.⁴ 1924 senesinin sonbaharında meydana gelen ve şehri titreten zelzele, bu dehşet manzarasını tamamlıyor. Hikâyenin sonunda, "Demek ki şimdi bütün şehir bana benzedi." diyor Tahsin, "O halde muhakkak gitmeliyim." (s. 102) Böylece, kahramanın yolculuğu tamamlanmış oluyor.

Tahsin Efendi'nin hâlleri

Tahsin Efendi, hikâyede yer alış hâlleriyle ve bir tarafıyla "mezczup"tur: "Benim dünya malında gözüm yok, ben dünyayı boşadım. Böyle evlerde oturamam, elbise, muntazam yiyecek, sıcak yatak; bunlar bana zor geliyor... Ben gideceğim, benim mala mülke ihtiyacım yok demiş." (s. 90). Hikâyenin sonundaki hikmetli sözlerine bakılırsa biraz "dervis"ce bir tavır sergilediği görülür. Dünyanın maddi ufuklarına aşan bir tarafı var. Maddi varlıkla ilgili sahip olma ve haz duygusundan nefsinin men etmiştir. Daha yüksek bir varoluş katmanına adım atmış gibi. Başkaca söylersek, Tahsin dünyaya dair duyularını önemsizleştirip ilgisini "aşkın şeyler"e yoğunlaştırmıştır. Bu tavrı, bir çeşit "benliğin arınması" olarak da yorumlanabilir fakat kahramanınımızdaki değişim, savaşta yaşadığı düşünülecek büyük travmayla

3 Hikâyenin gerçekte bağıntısı hususunda yazarın hatırlatmasını okuyalım: "Erzurumlu Tahsin hikâyesi biraz da bu Erzurum zelzelesinin hikâyesidir. Şehrin o günlerdeki manzarası orada anlattığımdan aynıydı. Zaten bu hikâyede benim tarafımdan icat edilmiş hiçbir şey yoktur. Hatta Tahsin efendiyle ilk karşılaşmam da orada anlattığım gibi olmuştu. Zelzelenin ikinci veya üçüncü gecesi yine hikâyede anlatılan şekilde ona rastlamıştım ve üzerimde bu sarsıntılar içindeki toprağın bir çeşit dehası tesirini yapmıştı. Benimle de hakikaten öyleymiş gibi konuşmuştu. Böylece hikâyeyi yazmayı düşünmeden çok önce bu acayip adam, muhayyelemde nizamını ve dostluğunu kaybetmiş tabiatla kendiliğinden birleşmişti. .../ Birdenbire kapı açıldı, tipi ve rüzgârla beraber [Tahsin Efendi] belinden aşağısı ve göğsü çuvala örtülü yarı çıplak içeriye girdi, kim bilir hangi başka kahveden topladığı avucundaki parayı, Battal Gazi'yi kekeleye kekeleye okuyan hocanın önüne koyarak çıktı." (Tanpınar 1979: 192, 193) Tahsin'in kahveye gelişi ve gidişi, hikâyede biraz farkla anlatılır.

4 "Tahsin Efendi'nin büyük olayların baskısı altında altüst olmuş ruhu[nun] ve kafasının onu sürüklediği toplum dışı vahşi ve dervisçe yaşayış, ona [Tanpınar'a] sarsıntılar ve depremlerle titreyen ve insanları dehşete salan toprağın bir ifadesi gibi görünmüştü"tür (Alangu, 1965/3: 587).

başlamıştır.⁵ “Benim hiçbir şeyde gözüm yok, alıp başımı gideceğim” mealindeki sözlerinden sonra annesi yalvarıp yakarıyor, baygınlıklar geçiriyor. Kardeşleri “bari ananın hatırı için yapma” diyorlar. Bunun üzerine Tahsin’in verdiği cevap çok keskin ve manidar: “Benim anam, kardeşim yoktur, ben ölüyüm.” (s. 90). Bu ifade, salt bir kızgınlık eseri değil, bilinç dışına sapmaların da işareti.

Zihnin en karanlık noktasında duran kuyunun kapağı açılmıştır sanki. Oradan akıp ruha dolan karışık düşünceler bir kişilik başkalaşmasının başlatıcısı olmuştur.

“Bu kadar mazbut ve çalışkan başlayan bu hayatta birdenbire olan bu değişikliğin sebebini hiç kimse anlatamıyordu. /.../ Bunun bir hastalık neticesi olduğunu söyleyenler veya tasavvufa sardığı merakı yüzünden dünyayı bıraktığını ve hatta daha hissi ve beşerî bir izahla, bir sevgilinin acısı yüzünden bu hâle düştüğünü iddia edenler vardı. Fakat bütün bunlar biraz yakından hayatı üzerinde durunca uzak birer ihtimal şekline giriyordu.” (s. 91).

Campbell’in deyişiyle “Kahramanın ilk işi, ikincil etkilere ait dünya sahnesinden çıkıp güçlüklerin gerçekten yerleşmiş olduğu ruhun neden-sonuç bölgelerine geri çekilmek ve orada bu güçlükleri halletmek, kendi başına onların kökünü kazımak”tır (2020: 25). Bir bakıma kendi iç âlemini sığınılacak güvenli bir yurt haline getirmek. Trajik olan da böyle böyle hazırlanır. Cevherinde soylu bir kalp taşıyan kişiöğlunun çetin bir karşılaşmadan sonra yaşamının tekinsiz bir macera olduğuna karar vermesiyle. Bu düşünce, çok zaman insanda “şiddetli bir ruhsal istirab”a sebep olur. Ayrılık; çevreden, aileden, akrabadan uzaklaşma, bir yalıtılmışlık demek olduğundan yaşama sevincini azaltır. Dahası hayata tutunduğu bağlantıları koparır. Bu kadar iraklıktayken yaşanan olağanüstü durumlar ise kişiyi iyice hayattan soğutabilir. Tahsin’in değişiminde bu sebebi de göz önünde bulundurmak gerekir. Akıl gelgitler yaşamaya başlar. Benlik “yıpranan beden”i çıkarıp bir başkasını giymiş gibidir. İşte bu sıra dışı hâl/yaşayış, biz dünyalıların yani maddi çevren içinde yaşayanların çoğunca trajik olarak algılanmaktadır. “Dünyanın çekici yanından uzaklaşmak” her zaman bilinçle yapılan bir eylem değildir. Bir terbiye süreciyle de olmayabilir. Beklenmeyen bir karşılaşma, dehşetli bir olay, üçüncü gözümüzü açabilir.

Yukarıda söylediğimiz gibi, esrarengiz bir kişiliği var Tahsin Efendi’nin⁶. Bu gibi insanlar, İslam’dan sonraki Anadolu coğrafyasının yabancıdır. Hemen her devirde ve şehirde, kasabada bu türden kişiler görülmüştür. Köylerde yaşayanlar da olmuştur, fakat onlara acımasızca verilen sıfat “deli”dir. Tahsin’in “veli”lere has birkaç özelliğinden de bahsedilebilir. Tebriz’de görülür kayıp haberlerinden sonra. Şam’da bir arkadaşının karşısına çıkar. Tebriz, Erzurum’dan daha kolay gidilecek bir şehir o günün şartlarında. Şam’a ulaşmak, seferberlik, savaş yıllarında öyle kolay işlerden değil. Bunlar ise haddi geçen yolculuklardır; yani bir görünüp bir kaybolmalar. Bir kış gecesi, hiç beklenmedik bir vakitte paldır küldür kahvehane kapısında görünüşü. “Tahsin Efendi bir kahvemizi içseydin” ısrarlarına aldırış etmeden kayboluşu. Hikâyenin sonunda yazarla konuşurken söylediği hikmetli sözler, “kusura bakma, coştuk” deyişi, bu saydıklarımız Tahsin Efendi’ye mistik bir taraf ekliyor.

Bir dilenci gibi dolaşmak; bir çeşit çile çıkarmak ve nefsi terbiye etmek sayılabilir. Dinî kahramanların bir kısmında da bu süre görülür. Tasavvuftaki “ölmeden önce ölmek” düsturunun bir benzeridir bu. Erzurum-İstanbul-Balkanlar, oradan tekrar İstanbul ve sonrasında Tebriz-Şam-Erzurum; o günün şartlarında göz önüne getirdiğimizde muazzam bir çile yoludur. Nihayet bir süre sonra memleketinde karşılaştığı manzara yani depremin dehşeti, sanki Tahsin’i uzun, trajik bir arınma yolunun kahramanı kılmıştır. Bu yaşadıklarıyla birlikte Tahsin hem bir bakıma acımasız, tenezzülsüz, hem de korkusuzdur. Merhametsizliği nefesine/ben’ine, cesareti etrafında cereyan eden hayata ve talihine, alçalmayı ise çevresindeki insanlardır. Pejmürde bir kılık içinde gezmesi, “günün yirmi dört saatini sarhoş geçir”mesi, nefesine yaptığı bir zulümdür. Şurası da var ki, sosyal hayattan kopan birey, “rolü”nü yaşamaktan vazgeçince, ne sebeple olursa olsun, cemiyet nizamları itibarıyla “bir şey olma” hakkını da kaybediyor. Bilinçle değil elbette. İşte Tahsin, sahip oldukları içinde yeryüzüne ait ne var ne yoksa hepsinden vazgeçip bir derviş gibi, bir meczup gibi yaşamayı tercih etmiştir.⁷

Dönüşü sonrasında kahramanın toplumla yeniden kaynaşması, çevresiyle normal ilişkilerini sürdürmesi bir gereklilik gibi görülse de yaşadıkları sebebiyle bu pek de kolay değildir. Hikâyedeki “Hayat mütemadiyen ölümün zaferini teganni ediyor.” cümlesi, trajik olanın imasıdır. Yani yaşıyoruz, ne acı ki öleceğiz. Tahsin işte bu trajik durumun ve sonun farkındadır. Bunu sorgulamaktadır. Gidişatın farkında olmayanlarla alay etmesi de bundan, ölüm karşısında insanın zavallılığını iyice kavramış olmasından. Anlatıcıyı şu cümlelerle küçümsüyor: “- Belki de ölürsün, değil mi? (...) Ah, sen ölürsen dünya ne yapar?” (s. 100). Bu farklı bilinç sebebiyle çevresiyle intibakı olası görünmüyor.

Duygu ve davranışlarıyla gelgitler yaşayan, bir gündeki hâli ve konuşması diğer gününe uymayan Tahsin’in bazı davranışlarını çözümleyebilmek yahut anlayabilmek için, Campbell’in, “Kahraman kendi kendine kazanılmış teslimiyetin sahibidir.” (2020: 23). cümlesi, yol gösterici olabilir. Söz gelimi, hikâyenin sonunda onda görülen iç dinginlik, “sosyal gövde”deki yani toplumdaki karmaşayla çarpışmaktadır. Anlatılarda birçok durumun ve olayın bir çatışmayla ortaya çıktığını biliyoruz. Tahsin’de görülen sükûnet; bilhassa deprem sonrasında

5 Tahsin’deki “değişim”e şöyle bir yorum getirilebilir: “İlk adım, kopma ya da çekilme, vurgunun dış dünyadan iç dünyaya, makrodan mikrokozmosa doğru kökten bir yer değişimini, çorak ülkenin umutsuzluklarından içerideki ebedi krallığın barışına doğru bir geri çekilişi içeriyor.” (Campbell, 2020: 24) Ne var ki bu “krallık”ta yani kendi iç âleminin sultanı oluşunda bilinç dışına sapmalar görülmektedir.

6 Kahramanımızın gerçek hayattaki adı Tahsin Toker’miş. Hikâyenin sonunda şehri terk edeceğini bildiğimiz Tahsin, 1940’larda Erzurum’a tekrar gelmiş. Mahallesinde “hâkim bey” diye bilinirmiş. Derbeder bir görünüşü varmış. Erzurumlu halk münevveri İsmail Usta Gürcan’ın (1911-1989) yakından tanıdığı biriymiş Tahsin Efendi. İsmail Usta, arkadaşının İstiklâl Savaşı’ımızda Doğu Cephesi’nde yedek subay olarak vazife yaptığını, kahvelere gelip şiirler okuduğunu, gezip gördüğü yerleri anlattığını, konuşmasının çok düzgün ve dinlenir olduğunu, dervişane yaşadığını, rind meşrep biri olduğunu, evlenmediğini naklediyor. “Aklına eser camiye gelirdi, aklına eser kaybolur giderdi. İçkiye hiç meyli yoktu. /.../ Evlere pek gelmezdi. Kendi halinde yaşardı.” şahitliği de İsmail Usta’nın (akt. Göçgün, 1991: 580). Hayata küskün biri olarak yaşadığı anlaşılan Tahsin Efendi, 1958 senesinde vefat etmiş.

7 Tahsin “âdeta bütün bir Şark felsefesini ya da hayata bakışını temsil etmektedir. Onun, bir masal kahramanını andıran kıyafetiyle Erzurum’dan Kars’a kadar bütün bölgeyi yerle bir eden 1924 depreminin hemen arkasından ortaya çıkması, bir bakıma ruhsal çöküşle maddî yıkıntıyı bir arada sergilemektedir. Ülkede savaşın açtığı yaralar ve insanda yaptığı tahribat, onu hukuk tahsilini ve babadan kalan mirası bir kenara itip şehirden ve insanlardan uzakta, tabiatla baş başa yaşamaya sevk etmiştir.” (Uçman, 2020, s. 11)

diğer insanlardaki telaşla, tedirginlikle, korkuyla uyuşmaz. Çevrede yaşayanlarda dehşet verici bir kaygı hüküm sürerken Tahsin dış dünyaya aldırmasızdır. Fakat iç dünyasında nasıl bir sarsıntının biteviye sürdüğünü tahmin etmek zor değil. Onun anlatıcıya yani Tanpınar'a gülüşünde bile bir huzursuzluk çınlamaktadır. Tahsin Efendi, yaşadığı zamanın ve çevrenin içine dâhil olamayan, sıra dışı; sanki başka bir âlemde, "yarı hayal yarı gerçek bir dünyada yaşayan" (Uçman, 2020: 10); genelgeçer, gündelik hayata aldırışsız; dışarıdan görünüşüyle meczup biridir.

Tahsin Efendi'nin serüveni, mitolojik kahramanın macerası gibi üç evrede gerçekleşir. Fakat sonuç birbirinin zıddıdır. Olağan dünyadan çıkıp tuhafıklar bölgesine gider mitolojik kahraman. Orada masalsı güçlerle karşılaşır ve parlak bir zafer kazanır. Hemcinslerine üstünlük sağlayan bir güçle geri döner (Campbell, 2020: 35). Tahsin ise doğup büyüdüğü, alıştığı olağan çevreden ayrılıp sıra dışı bir meydana (savaşa) atılır. Burada zafer kazanmak yerine ölümden zor kurtulur, yaralanır. Memleketine döndüğünde yârenlerine, akranlarına, ailesine anlatacağı bir muvaffakiyeti yoktur. Bu başarısız netice, Tahsin'in vaziyetine "trajik" bir gölge düşürmüştür. Eğer o da "tuhafıklar bölgesi"nden övgüye değer bir zaferle hiç değilse bir yiğitlik hikâyesiyle dönseydi, içine düştüğü psikolojik hâlde karşımıza çıkmaz, tersine bir destan kahramanı gibi tanınabilirdi. Tahsin yaşadığı mağlubiyeti normalleştirmek, hatta buna bir yücelik görüntüsü vermek için başka bir kılığa, bir "gölge persona"ya bürünmüştür düşüncesi de bu açıdan bir ihtimal olarak hesaba katılabilir.

Diğer kahramanın kederi

Beri yanda, depremin ikinci gecesinde evinden⁸ çıkmak zorunda kalan kahraman-anlatıcı da bir macera yaşamaktadır, o da bir yolculuktur. Büyüdüğü, alıştığı şehirden çok uzak bir vilayete, sayın ki yoksunluklar bölgesine gitmiştir. Burada hiç aklına gelmeyen bir felaketin yıkıntısını, kederini yaşar. Zaten mutsuz olan anlatıcı, huzursuzluğunu neredeyse büyük bir ıstırap katına çıkarır. "Toprak, kendisine olan emniyetimi yıkmıştı." der, "Tabiatla kolay kolay barışamazdım. Toprak, üzerinde emeklediğimiz, gezdiğimiz, oturup kalktığımız, hayat dediğimiz gülünç ve mustarip oyunu oynadığımız ve sonra bir gün tekrar kucağına döndüğümüz katı anayı bana bu zelzele geceleri öğretti. Bir an içimden tüyler ürpertici manzarasıyla bir düşünce geçti: ölüleri kucağından fırlatan toprak..." (s. 97-98)

İçinde yaşadığı anın ve olayın tesiriyle yukarıdaki hükmü çerçeveyeleyen yazar, maneviyatını bozan zelzele sebebiyle ölümü peşine takılmış bir avcı gibi hisseder; bu ruh hâliyle dünya maceramızdaki asıl can alıcı ve trajik soruyu kurcalar: "Ve o zaman insanlığın bütün hayatı bu korkuyla geçtiği halde niçin ölümü o kadar sık düşünmediğini biraz hisseder gibi oldum; bütün korkularımıza rağmen onu bir dönüş gibi kabul ediyoruz diye düşündüm." (s. 98) Gökyüzündeki ayın yeryüzündeki faciaya "sakin, mütebessim" çehresiyle yani aldırmasız bir şekilde şahitlik edişi de, "korku, hiddet, uykusuzluk" içinde perişan olan yazarın ruh sıkıntısını dağıtmak şöyle dursun artırmaktadır.

Kendi kendine icat ettiği acı felsefeyle o gece, şehrin orta yerinde büyük bir su yalağının oluşturduğu bataklıkta yatan (Tanpınar "çömelmiş" diyor!) iki manda karaltısından da insan macerasına yorulacak hazin bir çıkarım yapıyor: "Bana büyük ve cüsseli olmanın kefareti bütün ömürlerince çekmeye mahkûm büyük zavallılar gibi görünürlerdi." (s. 98) "İnsanlığın talihsizliği" üzerine kafasından geçen bu ve benzeri acı düşünceler, yaşadığı korkuyla dimağına hücum etmiş olmalıdır diyebiliriz. Anlatıcının bu varoluş kaygıları, Tahsin'in trajik vaziyetiyle birlikte düşünüldüğünde hikâyedeki kahraman/ların macerasını ve sosyal çevreye yabancılaşmasını daha iyi anlayabiliriz.

Sonuç

Ömrünün en güzel çağında katıldığı savaşlarda kaybeden, "savaşın yıktığı" bir adamın trajik duruma varan mistik yolculuğunu ve onunla birlikte kendi ruh hâlini de bize açan kahraman-anlatıcının kederinin ortaklığını düşününce Campbell'in insanın dünya yolculuğunun temel imgelerine dair genellemeleri anlam bulur. Tahsin de hikâyenin bir yerinde, depremin evsiz bıraktığı, sokağa döktüğü insanları kastederek "herkes bana benzedi" der. Şüphesiz, savaş ve deprem sosyal gerçekliği etkilemiş, Erzurumlu Tahsin'in yaşadığı çevreye başka bir sosyal sınıf, işleri yolunda gidenlerin sınıfı dâhil olmuştur.

Savaş artışı ve depremden kaçıp şehre sığınan insanların böylece ortaklaştırılması kader ve trajik sonun ayrılmaz beraberliğini düşündürür. Fakat doğal afetin yani depremin insan ruhunda açtığı yarıkla savaşın silinmez yarası bir değildir. İnsanın insanı öldürme, yok etme, köleleştirme planıdır savaş. Tahsin'in ıstırapı, kendi cinsinin kanlı pususuyla yüzleştiği, ona maruz kaldığı için büyük olmuş; o, aldığı yaranın zihninde açtığı oyuğu kapatamamıştır. Sonunda bir meczup kılığında ve rind tavriyle dünyaya sırtını dönmek durumunda kalmış, "ben ölüyüm" diyecek bir sınıra gelmiştir.

Diğer yanda ise "bu çılgın adam bana güzel bir ders vermişti. Acele acele evime döndüm ve derhal yatağa girdim. Bu ölümlü dünya uykusuz kalmaya değmezdi." (s. 102) diyen anlatıcının kendisini sükûnete teslim eden tavrı bulunmaktadır. "Ölümlü dünya" bilinciyle küçük ölümüne teşbih edilen uykuya sığınma çaresizliği!

Yaşadığı büyük hengâmeden sonra çevresindeki yahut toplumdaki karmaşadan, dağdağadan içevine çekilen Tahsin'le, depremin sokağa döktüğü zavallı insan manzarasından evine/yatağına kaçan kahraman-anlatıcının kederi aynı olmasa da dünyaya düşmüş hemen herkesin her an bir trajediyle karşılaşabileceğini düşündürüyor.

8 Burada bir ayraç açarak, meraklılar için, Tanpınar'ın Erzurum'da bulunduğu bir yılı aşkın süre içinde kaldığı evle ilgili bazı belirlemeler yapabiliriz. Yazarın farklı şehirlerde yaşadığı evleri anlatan Orhan Okay (2010: 46-54), elde somut veriler olmadığından haklılıkla, Erzurum bahsinde sadece, lisede beraber çalıştıkları Fransızca muallimi Mısırlı Abdülhakim Beyle birlikte Taşambarlar'a yakın bir evde kaldıklarını belirtir (2010: 132). Hocamın dayanağı, hikâyedeki "evimin karşısında bulunan askeri ambarlar" ifadesidir. Metinde geçen "İlk sarsıntı beni merdiven başında yakaladı." cümlesinden Tanpınar'ın iki katlı bir evde yaşamış olduğu anlaşılıyor. Yine hikâyedeki ifadelerle itibar edersek, epeyce eski, toprak damlı bir ev. Ambarların kuzeyinde, bugün Halk Oyunları Derneği olarak kullanılan binanın doğusunda ve üç beş sene evveline kadar yıkıntılı hâlâ duran evlerden biri olmalı. Tanpınar, oradan yaklaşık üç yüz metre aşağıdaki bir kahveye inip orada vakit geçiriyor. Adı bir yerde de "Tophaneli" yazılan kahve, şimdi yıkılmış olan, epey bir zaman "Bizim Çorapçı" diye bilinen dükkânın yerindeymiş. Cumhuriyet Caddesi'nden Batpazarı'na dönerken solda köşede. Yazar, evinden kuş uçuşu bir kilometreden fazla olmayan Erzurum Lisesi'ne yürüyerek gidip geliyor olmalı. O zamanların taşıma vasıtası faytonlara yahut kızaklara binmiyorsa.

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*. (Cilt3) İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Campbell, J. (2020). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. S. Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Göçğün, Ö. (1991). *Türk Edebiyatı Araştırmaları-II*. Konya.
- Okay, O. (2010). *Bir Hülya Adamının Romanı Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sazyek, H. (2013). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1979). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2003). *Bütün Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uçman, A. (2020). Tanpınar'ın Hikâyeleri Üzerine. *Tanpınar Zamanı Dergisi*, 4(4), 8-13.

Structured Abstract

Fourteen stories of Ahmet Hamdi Tanpınar, whose novels are usually the subject of literary research, were published between 1936 and 1955. The first of these stories is "Geçmiş Zaman Elbiseleri [Past Time Dresses]" (1936) and the second is "Erzurumlu Tahsin [Tahsin from Erzurum]." "Erzurumlu Tahsin" first published in 1937 focuses on Tahsin Efendi, whose life and personality underwent a transformation after the Balkan Wars he participated in. Tanpınar has encountered this character in real life as well as in the fictional world. The author would be greatly influenced by help_outline Tahsin Efendi, whom he encountered during the 1924 Erzurum Earthquake, and he would tell us his "tragic" story. In this study, the inner journey of Tahsin, the protagonist of the story, and his transformation under the influence of war and earthquake will be interpreted on the basis of the "common consciousness" analysis put forward by Joseph Campbell, in *The Hero's Journey* (1949). Tahsin, who was educated in law school and is the son of a well-to-do family, turned his back on the "ordinary" world life that the majority lived in, after the Balkan War, and began to live only his inner world and completely withdraws from material/worldly issues. Along with all this, Tahsin's tragic journey and transformation need to be read and examined with all the accompanying stages. Campbell's generalizations about the basic images of hero's journey around the world find meaning when we consider the mystical journey of a "war-ravaged" man, Tahsin, who lost in the wars he participated in during the best period of his life, and the shared grief of the hero-narrator, who reveals his own mood to us along with it. At one point in Tanpınar's story, Tahsin says "everyone looked like me", referring to the people left homeless by the earthquake and poured into the streets. Undoubtedly, the war and the earthquake affected the social reality, and another social class, the class of those who did well, was included in the environment where Tahsin of Erzurum lived. The association of people who survived the war and took shelter in the city after escaping the earthquake suggests the inseparable unity of destiny and tragic end. But the wounds inflicted on the human soul by a natural disaster, an earthquake, are not the same as the indelible wound of war. War is the plan of man to kill, destroy and enslave man. Tahsin's suffering was great because he faced the bloody ambush of his own kind, and he could not close the gap that the war had opened in his mind. In the end, he had to turn his back on the world, disguised as a lunatic man and with a disregarded attitude, and came to a point where he would say "I am dead". On the other hand, the narrator of the story, who met Tahsin and was greatly affected by his perspective on life, has an attitude that surrenders himself to serenity. Although the grief of Tahsin, who retreated into his inner world from the chaos around him and the society after the great turmoil he experienced, and the grief of the hero-narrator who fled to his home and his bed from the view of the poor human being poured onto the street by the earthquake, is not the same, it makes us think that almost everyone who has fallen into the world can face a tragedy at any moment. The tragic thing is to have come to this world from the truth in the metaphysical context. An encounter that appears to be mere coincidence "reveals an unexpected world," says Campbell (2020: 54). Tanpınar also meets Tahsin Efendi by chance and this meeting also gives rise to a story. The adventure of Tahsin Efendi, like the adventure of the mythological hero, takes place in three phases. But the result is opposite of each other. The mythological hero leaves the ordinary world and goes to the region of strangeness. There he encounters fairy-tale powers and wins a brilliant victory. He returns with a power superior to his fellows (Campbell, 2020: 35). Tahsin, on the other hand, leaves the ordinary environment he was born and grew up in and is thrown into an extraordinary square, into a war. In this reading, it is thought that Campbell's signs can be a guide in order to analyze and understand some of Tahsin's behaviors and emotions after what he experienced in the war.